

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ АСПЕКТИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ РАКУРС

*(оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та
неопублікованими документами за 2015-2017 роки)*

Національно-патріотичне виховання – це, безумовно, та сфера, від якої багато в чому залежить подальший розвиток і становлення культури будь-якої країни.

На думку науковців Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, в умовах динамічних суспільних, культурних і техногенних змін, у процесі становлення сучасного способу життя дітей та молоді виявляється поглиблення різних тенденцій. Зокрема, суспільні трансформації останніх років призвели до небувалого розвитку патріотизму й громадянської свідомості саме серед дітей та підлітків [1].

Для молодого покоління питання гордості за країну є природним – молодь не відокремлює себе від незалежної України, вона є її частиною. Українська молодь стала повноправним учасником міжнародного молодіжного співтовариства, активно інтегрується у глобальні економічні, політичні та гуманітарні процеси [2].

Зважаючи на це, особливо важливими стають нові підходи й нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. При цьому потрібно враховувати, що Україна має величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей та молоді [3].

В другій половині ХХ століття парадигма патріотичного виховання змінюється – глобальні завдання збереження та розвитку культури загострюють її гуманістичну направленість [4].

«Україні й сьогодні, і в майбутньому не завадять люди, здатні критично думати, здатні до емпатії та взаємоповаги, до творчості та творення, – аналізує ситуацію головна редакторка «УП.Культура», засновниця он-лайн-журналу про культуру KORYDOR К. Ботанова. – Серед головних цілей, котрі можуть змінити не лише культуру, а й суспільство – сприяння порозумінню та примиренню в

українському суспільстві. Це має бути серед пріоритетів української держави на роки вперед, бо розділення, нерозуміння, недовіра та ворожнеча не лише стримуватимуть розвиток країни, а й становитимуть подальшу загрозу зовнішніх маніпуляцій та потенційних конфліктів. Надзвичайно важливо є також актуалізувати освітній, інноваційний та комунікаційний потенціал культури. Це означає, що й дітей у школах, і студентів у вишах час навчати не запам'ятовувати гігабайти інформації й вигравати олімпіади ціною здоров'я, а допомагати їм розвиватися як особистостям, нестандартно, творчо й критично мислити, бачити можливості для застосування своїх знань і навичок у дедалі більш швидкому й конкурентному житті. Велику роль у такій освіті відіграють саме гуманітарні дисципліни, а також сама творча освіта та взаємодія з різними живими місцями культури – центрами, театрами, музеями. Це також означає, що інноваційний потенціал культури створює поле для креативної економіки, де змішуються найдивовижніші прояви культури, науки, освіти та бізнесу» [5].

Патріотичне виховання молодих поколінь є одним із пріоритетних завдань держави відповідно до Конституції України, Указів Президента України «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» від 12 червня 2015 р., «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки» від 13 жовтня 2015 р. та інших нормативних актів [6,7].

На систематизацію та активізацію національно-патріотичного виховання дітей та молоді спрямовано увагу «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді» (2015 р.). С. Курбатов із Інституту вищої освіти загалом вважає потрібною таку концепцію, хоча він переконаний, що держава не повинна нав'язувати певні уявлення. «Концепція має створювати умови та сприяти розвитку відповідної діяльності, а не імперативно диктувати її форми та зміст», – наголошує експерт [8,9].

Виховання особистості засобами культури й мистецтва сьогодні дуже актуальне для держави в цілому, бо основою патріотизму є споконвічні цінності, серед яких – утвердження любові до Батьківщини й людей, духовності, моральності, бережного ставлення до природних скарбів і національних надбань свого народу [9].

Однією з форм реалізації активної громадянської позиції молоді, її залучення до державних та суспільних програм є діяльність громадських організацій та об'єднань, які роблять наголос саме на культурі й мистецтві. У цьому випадку особливо цінною є діяльність Громадської спілки «Творче патріотичне об'єднання „Музичний батальйон”» – об'єднання українських музикантів, митців-патріотів, які борються з ворожою окупацією інформаційно-культурного простору України; забезпечують духовну підтримку українського війська, жителів прифронтових територій та окремих регіонів України, де стан розвитку

національної культури потребує особливої уваги. Свою діяльність «Музичний батальйон» розпочав у січні 2015 р. за ініціативи громадських діячів та артистів-патріотів, а з 14 квітня 2016 р. є офіційно зареєстрованим громадським об'єднанням. Також «Музичний батальйон» є ініціатором проведення фестивалю української рок-музики «Дунайська Січ» – некомерційного музичного заходу патріотичного спрямування, що супроводжується виступами українських виконавців у містечках південно-західної частини Одеської області, у військових частинах Державної прикордонної служби та Збройних сил України. «У мирні часи не було такої назви й діяльності, але „Музичний батальйон” зараз виконує функцію потужного об'єднання, мистецького і бойового, адже сьогодні українська пісня – це не лише розвага, це зброя», – зазначив автор-виконавець та постійний ведучий фестивалю «Дунайська Січ» С. Файфура. За словами виконавчого директора ГС «Творче патріотичне об'єднання „Музичний батальйон”» В. Суботіна, головною місією спілки є надати культурно-духовну підтримку військовослужбовцям, а також донести до свідомості населення українську культуру. «Ми несемо до громади все те, що є складовою українського патріотизму. Географія «Музичного батальйону» досить широка. Ми працюємо в різних напрямках. Основне – це робота в прифронтових населених пунктах, де виступаємо з концертами. Другий напрямок роботи – військові колективи, виступаємо перед тими, хто на передовій, на фронті», – прокоментував В. Суботін [10, 11].

Не зважаючи на те, що сучасний вітчизняний музичний простір перенасичений зарубіжним форматом, щоразу більше слухачів віддають перевагу українському продукту. Більше того – сьогодні вже з упевненістю можна констатувати появу окремого блоку – **патріотичних композицій**, автори яких закликають пам'ятати своє минуле, дбати про майбутнє. Це пісенні твори гуртів «Скрябін», «Бумбокс», «Океан Ельзи», «Мандри», «Тартак», «Нічлава» та інших, виконавців О. Положинського, Гайтани, А. Підлужного. В Україні є музика, яка не тільки дає зрозуміти кожному, що бути українцем – це дуже модно, але також вчить, що українець і патріот – це два взаємодоповнювані слова. Патріотичні тенденції також прослідковуються у композиціях гурту «D. Lemma», у музичній творчості якого є й пісня на слова Т. Шевченка «Думи мої». «Омузичнення» поезії Шевченка, інших відомих українських літераторів – це також вагомий крок назустріч вивченню нашої літературної спадщини. Важливо, що патріотичних композицій вдосталь і їхня кількість щодня зростає, збагачуючи культуру. Українські виконавці вже давно довели всьому світові своєю творчістю й активною громадянською позицією, що Україна – це не тільки Чорнобиль, і що любити Україну – це не просто їсти сало й вареники та носити вишиванки. Бути українцем – це насамперед, бути відповідальним за свою націю, вміти бе-

регти своє минуле для того, щоб не повторювати помилок у майбутньому. Бо музика народу – це невід’ємний елемент і його культури [12].

Загалом, діяльність українських музикантів, котрі всіляко підтримують та допомагають воїнам АТО, сьогодні є справжнім взірцем неформального національно-патріотичного виховання. Люди творчих професій надають українським військовим на Донбасі матеріальну допомогу, їдуть у зону АТО, щоб скрасити життя бійців своєю творчістю. Серед таких – переможець «Голосу країни» І. Ганзера, н. а. України Л. Горова, гуморист С. Притула, письменник С. Жадан, співачка А. Матвієнко та багато інших, чия діяльність – найкращий приклад любові до Батьківщини, відданості, патріотизму [13].

Надзвичайно важливо, аби ті, хто відстоює суверенітет України в Луганській та Донецькій областях, відчували підтримку з «тилу». На цьому акцентував увагу й директор Департаменту культури та туризму, національностей та релігій ОДА О. Левочко. Він висловив переконання, що засобами мистецтва можна підтримати моральний дух захисників країни, посилити патріотичні настрої громадян.

У рамках започаткованого Міністерством культури Загальноукраїнського проекту культурної інтеграції «Український Донбас», провідні творчі колективи Чернігівської області взяли шефство над містами Бахмут і Селідове Донецької області, а митці Чернігівщини неодноразово навідували Рубіжне, що на Луганщині; у Костянтинівці Донецької області Національний академічний театр російської драми ім. Лесі Українки представив виставу «Всюди один...» («Свічка на вітрі»); Національний заслужений академічний український народний хор України ім. Г. Г. Верьовки виступив у містах Маріуполі, Краматорську, Красноармійську Донецької та Сєвєродонецьку Луганської областей; артисти Харківського національного академічного театру опери та балету ім. М. В. Лисенка з концертною програмою – у селищах Новобіла, Можняківка та смт Новопсков Луганської області; актори Ніжинського академічного українського драматичного театру ім. М. М. Коцюбинського – у прифронтових містах Бахмуті та Селідовому Донецької, а також Рубіжному Луганської областей. Як зазначив гендиректор театру Ю. Муквич, «словом культури можна вирішувати проблеми патріотичного виховання. Вітчизняний **театр** повинен говорити з людьми зі сцени українською мовою. Це зміцнюватиме почуття національної гідності» [14].

У рамках цієї ж акції актори Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка відвідали Кремінну та Сватове Луганської області з виставою «Шельменко-денщик» за мотивами комедії класика української літератури Г. Квітки-Основ'яненка. А видатна українська актриса, н. а. України А. Роговцева разом зі своєю донькою режисером К. Степанковою і з. а. України

С. Орліченко виступили в Маріуполі з благодійною виставою «Схоже на щастя» П. Пальмада.

«В українському театрі сьогодні бракує благодійних проєктів, але він уже почав реагувати на сучасні події, – вважає голова ГО «Театральна платформа», театральний критик І. Чужина. На думку критика, Україну врятують не політичні гасла, а саме культура [50].

У сучасних умовах патріотизм – це, з одного боку, відданість своїй Батьківщині, а з іншого, – збереження культурної самобутності нашого народу, вшанування історії. П'єси можуть знайомити глядачів із видатними історичними постатями та подіями, сприяючи духовному вихованню підростаючого покоління. Так, у шевченківські дні юних та дорослих глядачів на героїко-патріотичні вистави запросив Тернопільський академічний обласний театр актора і ляльки – таке вшанування пам'яті Тараса Шевченка вже стало доброю традицією в цьому мистецькому закладі. Серед вистав – героїко-патріотична «Тарасова казка», що розповідає про дитячі роки генія. У виставі поєднується сьогодення та далеке минуле [49].

Інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, європоцентричність, пробудження громадянської та громадської ініціативи, виникнення різних громадських рухів, розповсюдження волонтерської діяльності, які накладаються на технологічну і комунікативну глобалізацію, міграційні зміни всередині суспільства, ідентифікаційні і реідентифікаційні процеси в особистісному розвитку кожного українця, відбуваються на тлі сплеску інтересу й прояву патріотичних почуттів і нових ставлень до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв українського народу [16].

Цьому сприяє й **кіно**.

У лютому 2015 р. сталася безпрецедентна подія – в Києві відбулася презентація кінотеатру «Ліра» – першого і поки єдиного в Україні, де показують лише вітчизняні стрічки. За словами С. Тримбача, голови Національної спілки кінематографістів України, «це щасливий день, бо українське кіно отримає дах над головою, господарів і надійних шанувальників. Відтепер десятки наших фільмів мають системний вихід до глядача. Блискуча ідея – повернути кіно справді театральний принцип показу, створити стереоскопічний образ національного кіно. Це майданчик любові до України, до мистецтва, до пізнання самих себе»[52].

Фільмом для виховання патріотів України названо документальну стрічку «Рейд», яку було опубліковано в мережі, про подвиг українських десантників у серпні-вересні 2014 р. на Сході України. Частина фільму – хроніка, але присутня також і реконструкція подій, відзнята на полігонах. На презентацію, що відбулася в Києві, прийшли й самі герої, які пройшли 400 км (170 з них – із боями) Донецькою та Луганською областями. «Такий фільм на замінить жодна книга

історії, на ньому буде виховуватися не одне покоління патріотів, бо патріоти за рік не народжуються, їх потрібно виховувати», – зазначили українські бійці [18].

Про життя зв'язкової УПА А. Попович розповідає фільм «Жива», заснований на реальних подіях. Стрічка отримала схвальні відгуки й хорошу прокатну історію в Україні. Тим часом команда цієї картини вже розпочала роботу над новим, ще більш масштабним проектом – стрічкою про короля Волині та Галича Данила [19].

Також сюжети для патріотичного фільму про УПА в рамках проекту «УПА очима східняків» знімали, зокрема, на Ратнівщині. У складі знімальної групи був і очільник проекту активний громадський діяч, виконуючий обов'язки голови Луганського обласного об'єднання «Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Т. Шевченка» на окупованій території Є. Дзюба. Проект планують реалізувати в понад десяти областях України задля розвінчання міфів про те, що Схід і Захід ніколи не зможуть зрозуміти одне одного. Також у 2015 р. під керівництвом Є. Дзюби було знято фільм «УПА – Схід: сонце України зійде на Заході». 22 сюжети знімали в Львівській, Івано-Франківській областях. За словами Є. Дзюби, вся ця робота – для наших школярів, щоб відкрити їм сторінки нашої невідомої історії: «Ніколи виявлялося, що ми дізнавалися інформацію, про яку місцеве населення нічого не знає. Наприклад, вважалося, що останній бій на Львівщині був у 1953 році, а ми зняли сюжет про бій у 1955 році». Незмінною лінією, яка проглядається у сюжетах фільмів, є висвітлення героїчної боротьби Української повстанської армії за волю батьківщини. Є. Дзюба обґрунтовує свою роль у цій роботі тим, що йому, луганчанину зі Сватового, школярі й дорослі повірять більше, аніж будь-кому, хто зняв би аналогічний фільм з Луцька чи Львова. У сюжетах проводиться аналогія з подіями, які зараз відбуваються на Сході, з хлопцями, які там стоять на захисті держави.

Є. Дзюба також є ініціатором відкритого фестивалю поезії Т. Шевченка, який в 2017 р. відбудеться в травні вже вдев'яте, і який є значним внеском у систему національно-патріотичного виховання. Саме у с. Свистунівка Сватівського району Луганської області є єдиний в області (крім обласного центру) пам'ятник Т. Г. Шевченку, й саме біля цього пам'ятника учасники фестивалю й бійці АТО в 2016 р., під вибухи й свист куль, не зважаючи на небезпеку, читали вірші Шевченка. Заради безпеки конкурсантів, тепер фестиваль проходить у районному центрі в Народному Домі «Сватова-Лучка» під охороною поліцейських, військової комендатури та українських козаків. Така діяльність із метою об'єднання України, привернення уваги небайдужих до необхідності мирного розв'язання конфлікту на сході країни є достойним прикладом сучасного патріотизму [51].

Важко переоцінити й роль фестивалів патріотичного кіно, метою яких є виховання почуття патріотизму та любові до рідної країни, шанобливого ставлення до її історії, національних та культурних традицій. Наприклад, у Чернігові в 2016 р. пройшов I Міжнародний фестиваль патріотичного документального кіно «КіноДок», а вже в цьому році 6 квітня стартував перший «Фестиваль військового патріотичного кіно «Позитивний „Зеніт”» у твоєму місті», який охопив шість міст України. В рамках фестивалю фільм «Воїни духу» демонструвався практично в усіх комунальних кінотеатрах Києва, а його основними глядачами були школярі. «Ми пишаємося тим, що ви робите, й підтримуємо фестиваль «Позитивний Зеніт». Думаю, ми й надалі запрошуватимемо школи й усіх вас, щоб ви виступали перед початком фільмів і розказували, як це відбувається. Бо це дуже важливо», – звернулася до авторів фільму та його героїв Л. Зубенко, заступник директора КП «Київкінофільм», тим самим доєднавши до переліку міст, які будуть показувати «Позитивний „Зеніт”», і столицю [20; 21].

Також, відповідно до звернення Міністерства культури України, Держкіно оголосило прийом ігрових повнометражних просвітницьких кінопроектів у додатковій тематичній категорії – «Велич українського духу на прикладах легендарних героїв народного фольклору» в рамках десятого конкурсного відбору для формування Програми виробництва та розповсюдження національних фільмів. У зазначеній категорії розглядатимуться проекти з історичним, фольклорним чи етнографічним забарвленням, що спрямовані на національно-патріотичне виховання та освіту молодих поколінь українців на прикладах героїчної самопожертви та відданості національній ідеї видатних історичних постатей і літературних героїв з міфологічно-фольклорним забарвленням [22].

Патріотизм сьогодні має дуже широке значення, тому що кожен для себе розуміє це слово. Це внутрішнє почуття любові, поваги та відданості своїй Батьківщині. Справжній патріот повинен поважати свою культуру та звичаї. Культурна історична спадщина – це невід’ємна частина нації та держави; її збереження – одне з основних завдань справжніх патріотів [17].

Так, дистрибутор UFD та кінокомпанія FILM.UA вирішили випустити в прокат цикл документальних фільмів про міські дослідження «Insiders Project», спільного виробництва FILM.UA та команди Insiders Project. За багато років досліджень командою Insiders Project було знайдено безліч об’єктів, які є культурною спадщиною минулих епох і представляють історичну цінність. Місія команди Insiders Project – створити відеомузей, показати унікальну культурну, історичну та архітектурну спадщину, адже з кожним роком країна втрачає десятки таких місць. Прокат стартував 11 березня у Харкові. Члени команди активно знімають і готують матеріали для другого сезону. Цей проект встиг привернути увагу міжнародної публіки – у 2016 році в Каннах британська компанія

придбала права на дистрибуцію першого сезону. У міжнародній версії цикл буде називатися «Soviet Megamonsters» [23].

Формування громадянської ідентичності української молоді – невід’ємна складова державотворчих процесів та розвитку суспільства. Важливим завданням якого є поглиблення інтеграції сучасної концепції виховання молоді в державну економічну, екологічну та соціальну політику, державну політику у сферах зайнятості, культури та мистецтва [2].

Орієнтуючись на ці постулати, у Львові було засновано премію ім. К. Мандрик-Куйбіди, яку призначають у галузі національного державотворення за кращий літературний твір на патріотичну тематику, що відзначається високою художністю, глибоким переосмисленням історії рідного народу і яскравим зображенням його багатовікової боротьби за волю та незалежність [24].

Як і на літературу, надзвичайно важливу роль у формуванні національно-патріотичної свідомості покладено на заклади культури всіх рівнів.

Активну та різнопланову діяльність із національно-патріотичного виховання проводять **бібліотеки**, які систематично поповнюють основні фонди літературою патріотичного змісту, організовують книжково-ілюстративні викладки, бесіди-лекції та лекторії, конкурси, клуби за інтересами. Чільне місце в діяльності бібліотек посідають такі напрями, як популяризація державної політики, народознавство, українознавство, краєзнавство; популяризація знань про історичний шлях України з дохристиянських часів, періоду Київської Русі, через Козацьку добу до Незалежності та сучасного європейського вибору; про боротьбу та єдність і захист кордонів України від зовнішньої агресії; надання допомоги та уславлення подвигів учасників Революції Гідності та воїнів АТО [25].

Важливою не тільки для підтримки бойового духу військовослужбовців, а й для патріотичного виховання, стала Всеукраїнська акція «Бібліотека українського воїна», ініційована Міністерством культури України. Мета акції – приймати та передавати до бібліотек військових частин Збройних Сил України найкращі зразки вітчизняної та світової художньої літератури в перекладі українською мовою, науково-популярні видання з історії Української держави, її культури, Збройних сил [26].

А в Національній бібліотеці імені Ярослава Мудрого на виконання Указу Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2015–2020 роки» та з метою виховання громадянина-патріота України, утвердження любові до Батьківщини, духовності, моральності, шанобливого ставлення до національних надбань українського народу було створено постійно діючу тематичну виставку «Патріотичне виховання молоді». На виставці представлено понад 100 документів з фондів НБУ ім. Ярослава Мудрого, які відображають героїчну боротьбу Українського народу за самовизначення і

творення власної держави, ідеалів свободи, соборності та державності. Експозиція виставки постійно оновлюється [27].

Плідно працюють у напрямі патріотичного виховання й обласні бібліотеки для дітей та юнацтва. У своїй діяльності вони використовують круглі столи, уроки мужності та народознавства, вечори запитань і відповідей, дні інформації, проводять інтелектуальні ігри, конкурси, вікторини. Наприклад, у Києві публічна бібліотека ім. Лесі Українки постійно забезпечує книжкові фонди бібліотек міста книжками з історії українського війська, основ цивільної оборони, законодавчими документами тощо [25].

У Херсонській обласній бібліотеці ім. Дніпрової Чайки відбувся обласний семінар-тренінг на тему «Краєзнавча діяльність шкільних бібліотек у системі патріотичного виховання учнів»; у Полтавській області пройшов обласний інтелектуальний турнір «Ігри патріотів Херсонщини», всеукраїнський сімейний конкурс «Книга пам'яті мого роду», регіональний літературний конкурс ім. Ю. Голобородька «Зачаровані Таврією» [28].

Важливим фактором патріотичного виховання дітей та учнівської молоді є діяльність шкільних **музеїв**, яких тільки в Київській області налічується 268. Найбільш поширеними є музеї краєзнавчого профілю, їх – 96, 57 музеїв широкого історичного профілю, 49 – етнографічного. Успішно функціонують музеї історії освіти та військово-історичні – 39 і 26 відповідно [29].

Питання музейної педагогіки надзвичайно актуальні, оскільки практичне застосування новітніх методів і форм роботи у форматі «школа – музей» дає відчутні результати в процесі формування знань та вмінь школярів, у їхньому патріотичному та естетичному вихованні. Так, у Хмельницькому обласному краєзнавчому музеї було організовано та проведено заняття для слухачів курсів вчителів історії Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Працівники музею ознайомили учителів з експозиціями, презентували програми заходів, розроблені для різних вікових груп та напрямів. У рамках програм «Музей – вузу» та «Музей – школі» передбачено проведення масових заходів з використанням аудіовізуальних технічних засобів, народознавчих уроків та уроків-спілкування, театралізованих дійств, вікторин на краєзнавчу тематику тощо [30].

Із метою вшанування українських воїнів – учасників антитерористичної операції на Сході України, виховання дітей та молоді в дусі поваги до Українського Війська, відповідального ставлення громадян до обов'язку захисника Вітчизни музеї різних профілів України приділяють особливу увагу вшануванню пам'яті осіб, які віддали життя за Україну та вихованню поваги до героїв, які воюють в зоні АТО, демонструють постійно діючі стенди, виставки, експозиції, присвячені героїзму учасників АТО, які захищають суверенітет і територіальну цілісність України [25].

Наукові працівники Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського продовжують брати активну участь у благодійному проєкті «Музей у госпіталі», ідеєю створення якого є мистецька співпраця з вояками АТО [31].

У Полтавському художньому музеї ім. М. Ярошенка було відкрито виставку дитячих робіт «Крим – це Україна». За допомогою малюнків, діти показали своє бачення непростої ситуації з Кримом, ставлення до власної країни [32].

Образотворче мистецтво справді здатне привернути увагу надзвичайно широкої аудиторії – дітей і людей літнього віку – до цінностей патріотичного виховання.

У 2015 р. Міністерство культури України з метою піднесення патріотизму, привернення уваги громадськості до історії України, подвигу українського воїна-захисника; виховання у молодого покоління незламного духу свободи, честі й гідності, а також для підтримки військовослужбовців, які забезпечують захист та відновлення територіальної цілісності України, волонтерського руху оголосило Всеукраїнський конкурс патріотичного плаката. Він, як і передбачалося, зібрав багато молодих представників плакатного жанру. Уже тільки зі самих назв – «Без роду нема народу», «Героям Слава», «Волонтерський рух», «Сіверськ – це Україна», «Святогірськ – це Україна», «Святі гори – це Україна», «Лисичанськ – це Україна», «Стань частиною української культури», «Земля – сила під ногами», «Україна переможе», «Бути як всі чи залишатися собою?» та ін. – можна зробити висновок, що ці роботи сприятимуть вихованню у громадянського суспільства патріотичних цінностей – любові до своєї країни, історії, культури. Державний секретар Міністерства культури Р. Карандеєв зазначив: «Учасники конкурсу своєю працею, своїм талантом та здібностями створили нові мистецькі твори – яскраві, професійні та затребувані сьогодні». Він також відмітив, що надіслані на конкурс роботи різнопланові та багатожанрові. Найкращі плакати згодом стали використовуватись як інформаційна продукція у навчальних закладах, державних та громадських установах, в місцях масового перебування громадян, у військових частинах, місцях дислокації військових підрозділів в зоні АТО тощо. У рамках презентації найкращих робіт відбулося відкриття Всеукраїнської художньої виставки «Справжні українці», яка також була орієнтована на самоідентифікацію нації, автентичність. Мистецький проєкт спрямований на розшифрування «коду» українця, особливостей його світогляду, характеру та стилю життя, героїв та антигероїв, звичайних людей та видатних постатей, які зберігаються у пам'яті кожного громадянина нашої держави [33].

На хвилі політичних подій останніх років художники все частіше стали звертатися до патріотичних тем.

О. Ройтбурд із Одеси, який був присутній на Майдані, написав цілу серію полотен на політичну тематику («Зеленолюдське», «Музичко революції») й уже виставив їх в одному зі столичних арт-центрів. «Актуальне мистецтво» Ройтбурда, як назвали його організатори виставки, присвячене кримському референдуму, революції, російській агресії та іншим темам. «Я звернувся до такої теми, бо інакше не можна було, адже творчу людину хвилює все, що відбувається навколо», – пояснив художник [34].

Виставку робіт зі символічною назвою «Портрети патріотів (учасники АТО: воїни, медики, волонтери)» було представлено в Івано-Франківську. До експозиції увійшло 20 плакатів із зображеннями українських героїв АТО, медиків, а також жінок, які брали участь у бойових діях на сході України [35].

А в Рівному 15 українських художників презентували патріотичні картини – полотна, створені під час Всеукраїнського пленеру «Державний вектор – національне й модерне», головною метою якого був обмін досвідом, напрацювання методик та виконання молодими авторами мистецьких робіт на національно-патріотичну тематику, відвідування місць, пов'язаних із життям та творчістю видатних митців України, та ознайомлення з їх внеском у державотворчі процеси [36].

«Мода на патріотизм» просочилася не тільки в середовище професійних художників, дизайнерів, а й у субкультуру графітчиків. Вуличні художники, які ще недавно малювали ангелів і море, особливо гостро переживають сучасний стан подій, і тепер на міських будівлях Одеси можна зустріти зображення політиків і військових. Так, художник С. Лаврусенко залишив на підпірній стіні пляжу «Золотий берег» уже третій малюнок, присвячений Майдану. «Я хоч і не був на Майдані через хворобу, але гостро переживаю через усе, що відбувається, тому не міг не звернутися до цієї теми», – пояснює графітист. Інший вуличний одеський художник І. Матроскін створив на баскетбольному майданчику графіті зі зображенням Кобзаря. Автор зізнається, що підпис «Слово – моя єдина зброя» – у світлі нинішніх подій справді виглядає як заклик вирішувати питання дипломатичним шляхом. І хоча патріотичні мотиви в його творчості, яка починалася зі стін трансформаторних будок, за збігом, проявилися тільки зараз – раніше Ігор малював одеські пейзажі й море. На думку медіа-експерта З. Казанжи, складно розглядати такий прояв патріотизму з точки зору самопіару. «Тоді піаром можна назвати все, що робить будь-яка людина. Швидше, така кількість різного роду втілених творчих і креативних ідей – це сплеск патріотизму, викликаний подіями, що відбуваються. Тим більше, багато таких робіт відразу «летить» в Інтернет, поширюються там, часто навіть без вказівки авторства, так що говорити про те, що хтось наживається на них і активно піариться, недоречно», – вважає З. Казанжи [34].

Не для піару, а тільки з любові до рідної країни запорізькі художники-патріоти вирішили розмальовують старі, нічим не примітні автобусні зупинки в селах Запорізької області картинами з національними мотивами. Після невеликих відновлювальних робіт, умільці нанесли на стіни зупинок колоритні національні малюнки. Тематика зображень – від мультиплікаційного тріо запорізьких козаків до краси української природи [37].

«Не варто спрощено й прямолінійно трактувати національно-патріотичне виховання, – зазначив ректор НПУ В. Андрущенко, – як це завжди відбувалося раніше. Сьогодні ми повинні розуміти, що це комплекс спільних дій усіх сфер і галузей суспільства. Наше завдання на сьогодні – сформуванню й представити глибокі концептуальні й теоретичні засади, на яких будуватиметься національне патріотичне виховання» [38].

Державна політика формування людини майбутнього, яка своєю діяльністю буде здатна примножувати інтелектуальний, культурний та духовний потенціал нації, реалізується завдяки особистостям, справжнім патріотам України. Їхню роль справді важко переоцінити, адже саме чийсь приклад є рушійною силою інновацій [39].

Я. Москаленко, народний депутат, бізнесмен став меценатом проекту видання арт-енциклопедії «Ukraine. The Best»: «Чим ми цікаві Європі? А нічим! Тому що ми дуже мало представлені у них на культурній арені. Вони нас не знають. Це справжній шок, причому культурний! Я вважаю, що наша арт-енциклопедія принесе більше користі, ніж деякі політичні рішення» [40].

А львів'янка М. Янкевич уже понад три роки озвучує українською мовою зарубіжні серіали та мультфільми у студії, створеній просто в її квартирі. Це волонтерська робота, бо за неї дівчина не отримує жодних коштів. Утім, законодавство України, на думку дівчини, жодним чином не дозволяє озвучувати фільми, серіали українською аматорським студіям. Друга ж проблема – низька затребуваність україномовного контенту. «Коли почнеться популяризація, з'явиться масовий глядач, ми змогли б купувати права на озвучування. Так працюють телеканали та студії. Все впирається у кількість глядачів. Їх небагато», – каже вона. – «Виходить, що ми, голосові актори, ніби й корисну справу робимо, популяризуємо україномовний контент, але винні у тому, що займаємося піратством» [41].

По-справжньому любити на популяризувати українську мову можуть не тільки українці – викладачка корейської мови На Йон живе в Україні вже понад 5 років, самостійно вивчає українську, а українців, натомість, учить корейської. На Йон відверто дивує, чому так багато українців не розмовляють своєю мовою, вона вважає це неприпустимим: «Я почула українську мову в Японії, коли вчилася в університеті. Тоді вперше бачила українців, ми там разом навчалися. Зрозуміла, що до того в цілому житті я майже нічого не чула про Україну. Коли

ми розмовляли з тими українцями, то мені було трішки соромно. Я запитувала себе: «Чому вони знають про Корею, а я не знаю про Україну?». Недобре себе почувала і сказала їм: «Вибачте!» Чути українську для мене було, наче слухати музику. Це дуже гарна й мелодійна мова. Мова взагалі має велику силу, вона змінює враження про людину. Мова несе душу народу. Тому те, якою мовою говорити, дуже важливо. Не можна сказати, що немає різниці. Треба мати любов до мови та усвідомлювати її важливість. Адже відчувати мову – це означає і відчувати цю країну. У світі є так багато країн, але далеко не всі мають свою мову. Велике щастя мати таку гарну мову, як українська» [42].

«Ніхто в Європі не чекає України, котра не має обличчя, котра не має мови, стилю», – переконаний український письменник, мислитель, громадський діяч Є. Сверстюк [39].

Саме тому сьогодні так важливо зрозуміти, що патріотичне виховання є вкрай важливим, воно є складовою частиною загального виховного процесу формування особистості. Це систематична й цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, кожного особисто. Адже «Україна, котра має обличчя» починається з формування у громадян високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків. Патріотичне виховання включає у себе соціальні, цільові, функціональні, організаційні та інші аспекти, володіє високим рівнем комплексності, тобто охоплює своїм впливом усі покоління, пронизує усі сторони життя: соціально-економічну, політичну, духовну, правову, педагогічну, спирається на освіту, культуру, історію, державу, право [9].

Зарубіжний досвід формування системи національно-патріотичного виховання показує, що в країнах ЄС уявлення про патріотизм є різноманітним і зазвичай не формулюється на державному рівні. У Німеччині, наприклад, важко уявити собі таку загальнодержавну концепцію щодо національно-патріотичного виховання. «Класична форма націоналізму – це коли людина є гордою від того, що народилася у своїй країні, – пояснює професор політичних наук Єнського університету ім. Фрідріха Шиллера Міхаель Драєр. – У Німеччині вона цілком дискредитована, зокрема і через те, що людина нічого не зробила, щоб народитися німцем чи українцем. Адже це чиста випадковість». За його словами, для сучасної Німеччини є більш притаманний конституційний патріотизм, коли люди пишаються досягненнями, наприклад, розбудовою вільної демократичної держави.

Своєю чергою, український публіцист Т. Возняк пропонує Україні орієнтуватися радше на досвід Франції, де держава не провадить національно-патріотичного виховання, але зосереджується на підтримці, а також на виробництві та експорті культурного продукту. «Якщо ми трансформуватимемося в

напрямку хоча б французької моделі підтримки культури, то піонерсько-комсомольські заходи будуть просто непотрібні», – говорить публіцист.

У США, приміром, ставлення до націоналізму більш наївне, ніж у Європі. «Під наївним патріотизмом я розумію очевидне в США переконання, що Америка є найкращою та найвеличнішою країною усіх часів, кожна людина, якби могла, поїхала би туди жити», – зауважує німецький науковець М. Драєр. – Крім того, в кожній класній кімнаті стоїть прапор США і кожний день починається з «Присяги вірності» (Pledge of Allegiance) [8].

На думку дослідників, сучасна епоха з її суперечностями та альтернативами формує новий, неоднозначний, багатогранний патріотизм. В умовах розвитку інформаційної культури має виокремитися громадсько-гуманістичний патріотизм, який, поєднуючи елементи етнічного та державницького, домінантним чинником визнає гуманність. З одного боку, зростає багатоманітність людських співтовариств, посилюються специфічні особливості економіки, політики, культури, зростає тяжіння до їх збереження, а з іншого – виникає реальна єдність і взаємозалежність народів, посилюється міжнародне співробітництво і розуміння того, що тепер формуються загальноцивілізаційні процеси, що найважливіші національні та внутрішньодержавні проблеми (економічні, продовольчі, енергетичні, екологічні, інформаційні, демографічні) можуть бути розв'язані лише завдяки спільним зусиллям [39].

Люди різних поколінь, статусів, поглядів, навіть віросповідань намагаються спільно здолати стіну непорозуміння з єдиною метою – зберегти рідну землю, мову, виховати свідоме покоління. Адже на тлі сучасних подій питання нації та націєтворення є особливо актуальним. Так, знаковою стала науково-практична конференція «Патріотизм у системі сучасних суспільних цінностей», що відбулася 14 травня 2015 р., учасниками якої були науковці та студентська молодь із понад 40 університетів і наукових установ України та Польщі. Унікальність конференції полягала в тому, що разом із науковцями та студентами духовні лідери різних релігійних конфесій України обговорювали важливі питання суспільно-політичного поступу нашої держави. У своєму виступі на пленарному засіданні Блаженніший кардинал Любомир Гузар розповів про своє бачення патріотизму: «Кожна людина народжується в якійсь сім'ї, в якомусь народі, й вибирати можна все, окрім своїх батьків та Батьківщини. Свій народ треба любити найбільше, але це не означає, що треба ненавидіти інші народи. В жодному разі не треба бути шовіністами. Патріот – це не тільки той, хто любить свою країну, а й той, хто поважає інші країни». Такі заходи об'єднують людей, які мають різний статус (від звичайних студентів до кандидатів і докторів наук), науковий досвід і погляди на життя, а їхні дискусії на політичну тему лише засвідчують патріотичність українського народу і зацікавленість його в політичних проблемах своєї держави [43].

У тому ж році в Києві пройшов Форум українських патріотичних справ «Ми – українці!», присвячений актуальним проблемам національно-патріотичного виховання в Україні. Ідея проведення форуму з'явилася у 2015 р., коли було розпочато вдосконалення нормативно-правової бази щодо національно-патріотичного виховання задля підвищення його ефективності, впровадження інноваційних підходів у патріотичній роботі з різними категоріями та віковими групами дітей і молоді. На форум з'їхалися майже 350 учасників із усіх областей України, котрі презентували успішні проекти та ефективні форми національно-патріотичного виховання. Науковці та громадські активісти у виступах розкрили різні аспекти патріотичного виховання українського суспільства в сучасних умовах. За словами заступника Голови Українського інституту національної пам'яті, к. і. н. В. Тиліщак, «сьогодні національна пам'ять повинна відігравати важливу роль у вихованні не просто громадянина абстрактної держави, а громадянина саме Української держави, представника Українського народу. У цьому процесі важливе значення має опора юних громадян на історичний досвід народу, його фундаментальні історичні цінності, які становлять національну пам'ять». Форум засвідчив, що суспільство потребує змін і прагне їх здійснювати. Воно готове долучатися до подібних заходів для того, щоб висловитися і бути почутим, дізнатися, як інші бачать зміни, допомогти одне одному й суспільству в цілому [44].

Актуалізація питань громадянськості та патріотизму підростаючого покоління в умовах зростання викликів, загроз і змін в українському суспільстві; пошук шляхів партнерської взаємодії у сфері національно-патріотичного виховання дітей та молоді стала наріжним каменем багатьох культурних заходів, форумів, конференцій, учасники яких майже одноставно констатують, що справа формування українця – громадянина-патріота є одним із пріоритетів діяльності найвищих органів державної влади. Водночас спостерігаються й негативні тенденції: має місце обмаль фактів успішної реалізації програм національно-патріотичного спрямування; недостатнім є висвітлення у ЗМІ інформації про дії органів влади та громадських організацій у цій сфері; спостерігається невисока компетентність фахівців соціальної сфери, освітян, науковців, митців щодо національно-патріотичного виховання підростаючого покоління; не відпрацьовано міжвідомчі механізми партнерської взаємодії щодо створення системи національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Серед пропозицій поліпшення і вирішення цих проблем – досліджувати й ширше використовувати арсенал мистецтва в національно-патріотичному вихованні дітей та молоді; розробити цільові програми та проекти розвитку культури та мистецтва у сільській місцевості через відновлення та розвиток закладів культури й освіти в селі; створити цикл науково-популярних просвітницьких програм (передач), присвячених історії України та національно-патріотичному вихованню [38].

Зважаючи на вищесказане, в 2017 р. кроком до позитивних змін у системі патріотичного виховання у рамках реалізації програми Президента України з підтримки національної єдності стала Всеукраїнська акція «Потяг Єднання України „Труханівська Січ”», проведення якої ініціювали волонтери та громадські діячі. Мета заходу – сприяти консолідації суспільства та взаєморозумінню мешканців різних куточків України, піднесенню патріотичного духу українців, а також популяризації національної культури. 16 днів, із 9 по 24 березня, пасажери цього поїзда – волонтери, студенти, громадські діячі та військові зі східних та західних областей – подорожували містами країни. Під час заходу пройшло безліч культурних, суспільно-освітніх заходів, зустрічей з громадськими активістами, представниками місцевої влади. Цього року в заході взяли участь близько 350 дітей з усієї України. Найбільше учасників – із Донеччини та Луганщини. Проект розпочав свою роботу в Києві, де учасники мали змогу відвідати музеї, пам'ятні місця, віддати шану загиблим на Майдані. На подяку від волонтерів директор із пасажирських перевезень та сервісу ПАТ «Укрзалізниця» І. Романків відповів: «Приємно чути слова вдячності, а ще більш приємно робити конкретні добрі справи. Ми раді, що змогли допомогти нашим Героям-воїнам та родинам Героїв Небесної Сотні у ці дні вшанувати пам'ять патріотів, які боролися за європейське майбутнє України та цілісність нашої держави... Залізничники з радістю підтримають ініціативи громадських активістів, що спрямовані на консолідацію суспільства, піднесення патріотичного духу українців, популяризацію національної культури та історії» [45].

Також у березні в Запоріжжі пройшла культурно-мистецька акція «Патріотична весна», ініційована Департаментом культури, туризму, національностей та релігій Запорізької облдержадміністрації. «Цією акцією ми нагадуємо людям про те, що йде війна і наша армія потребує підтримки. Тому ми організували ярмарок «Патріотична весна», щоб придбати деякі деталі на техніку ракетного полку, що базується під Донецьком», – прокоментував волонтер із «Чесного Запоріжжя» М. Сидоренко. Також у рамках проекту відбулася виставка сувенірної продукції, декоративно-прикладного мистецтва й чисельні майстер-класи, концерт творчих колективів і окремих виконавців Запоріжжя, флеш-моб «Запоріжжя – мирне місто», презентації патріотичних віршів, пісень і романсів. У концертній програмі взяли участь з. а. України С. Шапошнік, джазова співачка, художник, волонтер Л. Бокше, поетеса, письменниця, народознавець, громадський діяч, засновник сайту духовного і патріотичного виховання «Берегиня роду», волонтер Я. Яковенко, запорізький співак, композитор, педагог і продюсер С. Бабенко, вихованці вокальної школи, учасники творчої студії «Арт-стайл», творчі колективи та окремі виконавці обласного центру патріотичного виховання молоді та інші [46].

У 2017 році в Київському палаці дітей та юнацтва відбулися заходи національно-патріотичного проекту «Ми – разом!». Учасники презентували свою творчість із різних видів мистецтв: вокалу, хореографії, фольклору, музики, цирку. Цікавою знахідкою осучаснення підходів до питання патріотичного виховання став міський відкритий фестиваль юних ігротехніків та ігрових програм «Гра скликає друзів. Ми – разом!» – це майданчики, на яких презентували народні ігри різних регіонів України. Міський відкритий арт-фестиваль «Веремія» об'єднав фестивалі авторської ляльки, витинанки, декоративного розпису; виставки-конкурси «Писанкова веселка», «Бісерне саяво»; виставки «Дивоглина», «Смакота»; арт-майданчик «Мода-плюс»; майстер-класи з декоративно-прикладних видів мистецтва. У проекті «Ми – разом!» взяли участь творчі дитячо-юнацькі колективи зі сходу України (Донецька та Луганська області, м. Маріуполь), м. Києва та інших регіонів нашої держави, серед яких – внутрішньо переміщені особи, діти воїнів-учасників АТО [15].

Ці заходи є добрим підтвердженням слів професора О. Вишневського, який зазначає, що «в основі будь-якого народу міститься природна потреба в самозбереженні, самовдосконаленні, самоствердженні шляхом розбудови власної держави. Через це будь-яке виховання завжди має бути національним». Він наголошує, що «національне виховання – це участь дитини в духовному, культурному та господарському розвитку свого народу, в творенні культурних вартостей». А стрижнем національного виховання завжди є патріотизм [47].

«На хвилі глобалізаційних процесів з'явилися ідеї про те, що держава й державність відступають на другий план та втрачають деякі свої функції. Але це не означає, що зменшується роль держави й національно-патріотичного виховання, адже глобалізація – це не тільки те, як ми звикли раніше думати, – зближення народів, їх економік, інформаційного простору, – але й загострення конкуренції між державами і націями у цілому ряді сфер», – зазначає Президент НАПН України В. Кремень. На думку академіка, першість у такій конкуренції зможе отримати та нація, що виявиться найбільш згуртованою та об'єднаною навколо своїх традицій. І відповідно така держава зможе забезпечити кращий рівень життя для своїх громадян і розвиток своєї країни. «До того ж, якщо розглянути конкретні українські сучасні реалії, то питання про національно-патріотичне виховання стає не лише актуальним, але й вкрай важливим для збереження нації і державності загалом. «І справа тут далеко не лише в подіях, що сьогодні відбуваються в зоні АТО, чи в окупації Криму. Трагедія України в тому, що за 25 років незалежності ми так і не змогли напрацювати єдину духовну основу української нації та нівелювати ті відмінності в культурних традиціях, зовнішньополітичних орієнтаціях і навіть ментальнісних характеристиках, що виникли в результаті історичної розшматованості України поміж різними державами», – переконаний академік [38].

Отже, як уже зазначалося, формування патріотизму в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави загалом, так і для кожної галузі зокрема, основним завданням яких є так побудувати виховну діяльність, щоб сама її організація, приклади авторитетних наставників, саме середовище виховували дітей у дусі патріотизму, глибокого розуміння історії свого народу, національної ідентичності, самобутності.

Задля виконання завдань національно-патріотичного виховання Інститут модернізації змісту освіти, наприклад, рекомендує розвивати в навчальних закладах мережу історичних клубів, аби учні мали можливість глибше ознайомитися з історією рідного краю та держави. Приміром, представляючи маловідомі факти минулого українського народу, можна використовувати проекти Українського інституту національної пам'яті. Героїчні й водночас драматичні події останнього часу спонукають до оновлення експозицій шкільних музеїв та кімнат бойової слави, зокрема щодо інформації про учасників АТО та волонтерів. На часі також використання всіх можливостей музейної педагогіки у музейних залах, світлицях. Варто зауважувати також на волонтерській діяльності педагогів, учнів, батьків як такій, що сприяє встановленню соціальних зв'язків, набуттю дітьми шанобливого й відповідального ставлення, формуванню соціально значущої ініціативності, прагнення пожертвувати в ім'я України вільним часом, здійснити альтруїстичний вчинок [48].

Це означає, що культура має бути жива і говорити з аудиторією мовою ХХІ сторіччя, навіть розповідаючи про сиву давнину. Що культурних продуктів і явищ має бути багато та існувати вони мають повсюдно, а не лише у найбільших містах. Подібна людиноорієнтована й відкрита система потребує відкритих і суспільноорієнтованих інституцій – музеїв, театрів, мультидисциплінарних хабів, великих і малих фестивалів, мистецьких центрів чи освітніх платформ тощо [18].

Україна знаходиться зараз на шляху реформ, здійснення яких потребує не один рік, тому основи, патріотичного виховання, що закладаються сьогодні, будуть реалізуватися впродовж ще багатьох років. Саме українська молодь є енергійною рушійною силою, якій належить визначальна роль у розвитку суспільства, і яка налаштована на реформаторські зміни в країні й наполегливо долучається до їх реалізації [2].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Національно-патріотичне виховання – державний пріоритет національної безпеки: щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2014 року). – К. – 2015.
2. Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні на тему: «Ціннісні орієнтації сучасної української молоді» / Постанова Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1908-19>
3. Програма національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в навчально-виховних закладах Маріуполя на 2016–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.marlibrary.com.ua/downloads/docs/vlast/patriot.doc
4. Мистецтво як засіб естетичного виховання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/14420125/etika_ta_estetika/mistetstvo_zasib_estetichnogo_vihovannya
5. Ботанова К. Стратегія довіри: як перевернути систему / Катерина Ботанова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2016/02/16/208174/>
6. Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки» від 13 жовтня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>
7. Указ Президента України «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» від 12 червня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/334/2015>
8. Шейко Ю. Патріотичне виховання: між пострадянським і європейським / Юрій Шейко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/inozmi/deutsche-welle/2015/07/6/7073593>
9. Виховуємо патріотів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kyiv-oblosvita.gov.ua/poradi/2-uncategorised/3596-vikhovuemo-patriotiv>
10. Другий фронт: як артисти-патріоти відвойовують Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2090934-drugij-front-ak-artistipatrioti-vidvojuut-ukrainu.html>
11. Зброя приходить туди, де програла культура: волонтери презентували недержавну концепцію гуманітарної боротьби [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://i-pro.kiev.ua/content/zbroya-prihodit-tudi-de-prograla-kultura-volonteri-prezentovali-nederzhavnu-kontseptsiyu-gu>
12. Андрусів Г. Патріотизм сучасних українських виконавців і його вплив на молодь / Галина Андрусів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.dyvensvit.org/articles/4539.html>

13. Зірки-патріоти: У ЗМІ склали рейтинг українських музикантів, які у 2016 виступали у зоні АТО : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amn.com.ua/rizne/zirky-patrioty-u-zmi-sklaly-rejtyng-ukrayinskyh-muzykantiv-yaki-u-2016-vystupaly-u-zoni-ato>
14. Про національно-патріотичне виховання засобами мистецтва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.monitor.cn.ua/ua/education/49914>
15. Кабачок О., Плохотнюк Н. Ми – разом! – Хрещатик. – 2017. – 12 квіт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/4954/art/149193_2234.html
16. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://naps.gov.ua/uploads/files/concept_patriot.docx
17. Томашук Я. Патріотизм: внутрішнє почуття кожного чи новий модний тренд / Ян Томашук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uamodna.com/articles/patriot-sjogodni-vnutrishne-pochuttya-chy-suchasna-moda>
18. Бухтияров Я. Фільм для виховання патріотів – документальна стрічка «Рейд» / Ян Бухтияров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://infokava.com/lang-uk/29291-film-dlya-vykhovannya-patriotiv-ukrayiny-dokumentalna-strichka-reyd.html>
19. Химич Т., Гривінський Р. «Король Данило – ще одне свідчення того, що Україна – це Європа» / Тарас Химич. – День. – 2017. – 24–25 бер. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/korol-danylo-shche-odne-svidchennya-togo-shcho-ukrayina-ce-yevropa>
20. 20–22 травня у Чернігові відбудеться перший Міжнародний фестиваль патріотичного документального кіно "КіноДок" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.monitor.cn.ua/ua/education/49914>; http://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245092106
21. В Україні стартує фестиваль патріотичного кіно [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2205657-v-ukraini-startue-festival-patriotichnogo-kino.html>
22. Десятий конкурсний відбір кінопроектів Держкіно доповнено новою тематичною категорією [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrkino.com.ua/kinotext/news/?id=7412>
23. Документальний цикл Insiders project демонструють у кінотеатрах України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrkino.com.ua/kinotext/news/?id=7389>
24. На Львівщині заснували обласну літературну премію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2015/09/16/na-lvivschyni-zasnuvaly-oblasnu-literaturnu-premiju>

25. Матеріали Міністерства культури до щорічної доповіді про становище молоді в Україні за підсумками 2014 року; Національно-патріотичне виховання – державний пріоритет національної безпеки: Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2014 року).–К. 2015. – С. 135.
26. Всеукраїнська акція «Бібліотека українського воїна»[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://librsc.lutsk.ua/military/>
27. Книжкова виставка «Патріотичне виховання молоді» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nplu.org/event.php?id=457>
28. Бібліотечне краєзнавство – для виховання патріотів http://vbpi.library.ks.ua/2015/02/blog-post_18.html
29. З досвіду роботи позашкільних навчальних закладів Київщини з питань громадянського та патріотичного виховання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kyiv-oblosvita.gov.ua/poradi/2-uncategorised/3596-vikhovuemo-patriotiv>
30. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum/ua/post/39077>
31. Тихонюк М. Майстер-клас з різьбарства провели коломийські музейники для воїнів / М. Тихонюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum/ua/post/39043>
32. Бруско О. У Полтаві відкрили виставку малюнків «Крим – це Україна» / Оксана Бруско [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cultua.media/u-poltav-vdkrili-vistavku-maljunkv-krim-ce-ukraina>
33. Міністерство культури оголосило Всеукраїнський конкурс патріотичного плакату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://artnews.in.ua/news/ukraine/3601-mnsterstvo-kulturi-ogolosilo-konkurs-ukrayinskiy-patrotichniy-plakat-2015.html>
34. Мистецтво та революція: патріотичні картини допомагають художникам стати відомими [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/regions/odessa/iskusstvo-i-revolyuciya-patrioticheskie-kartiny-pomogayut-hudozhnikom-stat-izvestnymi-511001.html>
35. Менів А. Портрети патріотів: учасники АТО, воїни, медики, волонтери з-під пензля художників / Андрій Менів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westnews.com.ua/portreti-patriotiv-uchasniki-ato-voyini-mediki-volonter-i-z-pid-penzlya-hudozhnikiv-foto/>
36. 15 українських художників презентують свої патріотичні картини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://erve.ua/news/culture/15_ukrayinskykh_khudozhnykiv_prezentuyut_svoyi_patriotichni_kartyny__2811.html

37. Запорізьки патріоти розмальовують зупинки українськими мотивами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zr.dero.ua/ukr/-melitopol/zaporizki-patrioti-rozmalovuyut-zupinki-ukrayinskimi-24032016153700>

38. У НПУ обговорювали Стратегію національно-патріотичного виховання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.npu.edu.ua/ua/podii/3680-u-npu-obhovoriuvaly-stratehiu-natsionalno-patriotichnoho-vykhovannia>

39. Гусак В., Костиця Н. Особливості сучасного національно-патріотичного виховання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.zippo.net.ua/index.php?page_id=884

40. Москаленко Я. «Проект Ukraine. The Best зібрав героїв нашого часу» / Ярослав Москаленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cultprostir.ua/uk/post/nardep-yaroslav-moskalenko-pidtrimav-proekt-ukraine-the-best>

41. Беловольченко Г. Студія дубляжу у квартирі: як львів'янка популяризує україномовний контент (інтерв'ю) / Ганна Беловольченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dyvys.info/2017/03/21/studiya-dublyazhu-u-kvartyri-yak-lviv-yanka-populyaryzuje-ukrayinomovnyj-kontent-interv-yu>

42. Яценко В. Кореянка вивчила українську. Її дивують російськомовні чиновники України / Владислав Яценко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/28410076.html>

43. Патріотизм у системі сучасних суспільних цінностей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.credo-ua.org/2015/05/135436>

44. Байкеніч Г., Охрімчук О. Не гаслами, а ділом: на Форумі обговорили, як впроваджувати національно-патріотичне виховання / Ганна Байкеніч, Олена Охрімчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/ne-gaslami-dilom-na-forumi-obgovorili-yak-vprovadzhuвати-natsionalno-patriotichne-vikhovannya>

45. Волонтери подякували ПАТ «Укрзалізниця» за допомогу Героям-воїнам та родинам Героїв Небесної Сотні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uz.gov.ua/press_center/up_to_date_topic/445506/; Стартував п'ятий потяг Єднання України «Труханівська Січ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uz.gov.ua/press_center/up_to_date_topic/446437

46. Запоріжжя зустрічало «Патріотичну весну» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/mincultUA/photos/pcb.473327482864453/473327302864471/?type=3>

47. Вишневецький О. Теоретичні основи / Омелян Вишневецький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://divovo.in.ua/omelyan-vishnevsekij-teoretichni-osnovi.html?page=9>

48. Окремі завдання і напрями національно-патріотичного виховання на 2016/2017 навчальний рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pedrada.com.ua/article/185-okrem-zavdannya-napryami-natsionalno-patrotichnogo-vihovannya-na-20162017-navchalniy-rk>

49. Заморська Л. У шевченківські дні в театрі ляльок покажуть патріотичні вистави / Леся Заморська [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://te.20minut.ua/Teatr/u-shevchenkivski-dni-v-teatri-lyalok-pokazhut-patriotichni-vistavi-10586712.html>

50. Набока М. Український театр нарешті почав реагувати на сучасні події – критик / Марічка Набока [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/27235288.html>

51. Лях М. На Ратнівщині знімали фільм про УПА / Марія Лях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ratpresa.com.ua/sotsium/istoriya/-na-ratnivschni-znimaly-film-pro-upa.html>

52. Г. Осмолівська. «Ліра»: кінотеатр, де показують тільки українське / Ганна Осмолівська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://artmisto.net/2015/03/02/lira-kinoteatr-de-pokazuyut-tilki-ukrayinske/>

Матеріал підготувала

М. Б. Лелик

голов. бібліограф відділу НАУІ
наукового аналізу та
узагальнення інформації

Комп'ютерне опрацювання та редагування **І. Г. Піленко**

Підписано до друку 21.04.2017. Обл.-вид. арк. 1,39. Б/т. Зам. 49. Безплатно

Ротапінт НБУ імені Ярослава Мудрого, Київ–1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12